

Сергей Герджиков

РЕЦЕНЗИЯ НА ДИСЕРТАЦИЯ

на Георги А. Герджиков

СВЯТ И СВЕТОВЕ. СЪВРЕМЕННИТЕ КУЛТУРНИ НАГЛАСИ И ФИЛОСОФИЯТА

За присъждане на образователна и научна степен „Доктор“

в професионално направление 2.3. „Философия /Въведение във философията/“

Научен ръководител: **доц. д.ф.н. Здравко Попов**

Дисертацията е внушителна като обем (300 страници без библиографията) и тема: обхваща основните нагласи в съвременната западна култура (след „смъртта на Бога“). Самата библиография е около 250 заглавия на български, английски и други езици. Обхватът е мащабен, осмислят се основни направления във философията за последния век и половина до текущото настояще и с поглед към средата на века.

Нагласата е **плуралистична**: позициите, разгледани в дисертацията са равнопоставени и не се критикуват в основата си. Разбирането на философията е хуманитарно, не се придържа към приетите в аналитичната философия равносметки и идентификации. Самата аналитична философия не присъства пряко, а като аспект от позитивистката нагласа (прогресистко-афирмативен позитивизъм).

Уникално в този труд е **намерението да се скицират и разберат наглед разпръснатите без ред философски позиции, при това да се осмислят ценностно от напълно съвременна позиция. Това намерение е осъществено в силна степен и доста адекватно чрез плурализма**. Разбира се, за това се плаща цена: не може да се намери универсална позиция, с която представители на разгледаните нагласи да се разпознаят адекватно. Не може да се разгледат и нагласите във философията: в бизнеса, в политиката, в науката, изкуството, религията. Не можем да претендираме и за глобална перспектива, в която западната цивилизация, дори и доминираща, е смесена с други цивилизации.

Това е видимо в една от основните тези на автора, формулирана така:

„Започнахме това изследване с въпроса „Що е философия“ в късната модерност. Стигнахме до заключението, че след „смъртта на Бога“ в западната култура се формират четири нагласи към света (или множеството от светове), от които следват различни изводи за живота и в частност за човека, за неговата единичност като субект (или липса на такава) и за значението му като индивид или като носител на над-индивидуална култура. Тези различни нагласи отговарят на нуждата от надежда, като дават различни представи за времето. И тъй като надеждата все по-често се отъждествява с приток на нова информация, поставихме въпроса, дали информацията не пропуска нещо ценно от знанието.“ (Дисертация, с. 220)

Актуалността на дисертацията е впечатляваща: обхващат се дори автори и заглавия, които се появяват в настоящия век и дори не са още критически осмислени. Разглежда се проблема за „постхуманизма“ (трансхуманизма), който обаче изобщо не е ясен в самата наука и технология, а е предимно медиен и постмодерен мит за бъдещето.

Авторефератът е много прегледен, добре структуриран, представя основните идеи, тези, структура и приноси на труда на Г. Герджиков.

Авторът предлага схема с пространствената форма на правоъгълник. Четирите върха представят четири ключови нагласи, а линиите между тях – преходните форми. Не става ясно дали има значение посоката на движение отляво надясно и обратно, отгоре надолу и обратно, но по-скоро няма такива посоки. Важни са местата на позициите в това очертано пространство.

Дисертацията надхвърля изискванията за образователни приноси. Тя е напълно адекватна и като спекулативен принос (група приноси).

Накратко приносите са описани така:

1. Модел за ориентация във философските позиции от края на XIX до първата половина на XXI век.
2. Открито е демитологизацията (разомагьосването) като основна характеристика на модерната западна култура.

3. Посочено е ключовото значение на проблема за нередуцируемата безкрайност за модерната мисъл във всичките ѝ форми: наука, изкуство, философия.

Съгласен съм с така формулираните приноси и преценявам че те са реални и са постигнати на страниците на дисертацията.

Тук веднага искам да отбележа, че безкрайната сложност е тема и в античността, макар и периферна (Демокрит), и в древния Изток (будизъм) като безкрайни или неизброими светове. Самото понятие или понятия за свят(и светове) е силно проблематично и не може да се освободи от метафоричността. Просто значенията на тези думи са разпръснати.

Съвсем правилно сложността е осмислена не просто като безкрайна разпръснатост, но и като относителен ред, структура. Не се прави обаче анализ на безкрайната или необхватната сложност в науката: съвременната молекулярна биология и опитите за реконструкция на минималните живи структури и особена на биогенеза са фокусирани не в безкрайността и ентропията, а в сложната подреденост, която се съвместява с производството на ентропия.

В глобалната ситуация и в западната култура също се произвежда ентропия, но не може да се сравнява порядъка ѝ с порядъка на подреденост в живите форми, без който те не могат да съществуват. Информацията е разгледана в аспекта на хуманитарната критика, в нейната сложност и разпръснатост, **но не е разгледана смислената информация в подредените структури в културата и в природата.** А това има значение за оценката на перспективите отвъд човека. Вчастност, една технология и един артефакт като киборг или изкуствен интелект не могат да са по-мощни информативно (като устройства) от своя създател. Прогресивното нарастване на сложността на компютрите не означава нарастване на реда, който те произвеждат и какъвто е налице в нашите мозъци. От друга страна, във Вселената или Мултивселената ентропията не нараства безкрайно, а се компенсира на квантово ниво и на ниво гравитация, законите в тези области са обратими.

Този кратък екскурс, който си позволявам, е за да посоча важността на научния аспект на сложността на съвременното познание и преобразуване на реалността. Той не се покрива с всекидневните митове и философските концепции. Самата идея за „безкраен

прогрес“ не е вътрешно присъща на цялата наука и технология. Важно е да се виждат границите, а те са невидими априори. Останалото са спекулации, които често са генерално сбъркани. Ярък пример е постмодерната критика на науката и нейният провал в „научните войни“, скицирани в дисертацията.

Съвременното наистина е разпиляно и „трансцендентната надежда“ е загубена или забулена. Но идеите за кръг и линия, или пък за спирала с революции са безнадеждно елементарни да опишат адекватен светоглед. Онова, което се запазва, е човешката форма в тази Вселена и тази форма на живот. Светоглед, който не държи в себе си тази стабилна представа, е обречен да се лута между трагичното безсмислие и наивния прогресизъм.

Като цяло, наистина нищо днес не е така подредено и смислено, както изглежда на човек извън тази динамична цивилизация и е изглеждало преди модерността. Но хаосът във виртуалната мрежа и във философията е несравнимо по-голям от относителната неопределеност в науката и технологиите. Все пак философите непрекъснато експериментират с идеи и тяхната критика, без да се грижат особено за истинността и проверката им. В силна степен е вярно, че съвременната хуманитаристика се занимава повече с текстовете, отколкото с хората. Самата идея за „човешкото“ като позитивно в морален план и едва ли не свещено, противопоставено на „животинското“ по линия например на жестокостта, е наивна и погрешна. “Знаем, че някои хора се отклоняват или излизат от рамките на човешкото, напр. в морален план. Виктор Франкъл разказва за нацистки учен от концлагер, който прави всичко по силите си, за да изпрати всеки евреин, пристигнал при него, в газова камера.” (Дисертация, 216). Но точно това е характерно само за човека, както и последващото хуманизиране вече като лагерник.

Нека не продължавам с тези интерпретации, за да не губя времето на колегите и да не създавам впечатление за отхвърляне. Работата, повтарям, е свръх изискванията за дисертация както в образователен, така и в спекулативен план. Тя провокира и това е ценно. Тя не оставя читателя безразличен, защото е пълна с проблемни възли и посоки за решения.

А иначе, като заглавия и автори, като идейна атмосфера, този текст беше нещо твърде ново за мен, интересно и завладяващо. Аз лично не бих реализирал толкова амбициозен проект. Затова дисертацията заслужава адмирации и безусловно приемане като труд на един млад специалист, ставащ доктор. Аз не бих допринесъл с нищо, ако се заема да обсъждам

използваните в този богат труд книги, идеи, концепции и критики. Моята сфера на компетентност е различна, макар и интересът ми да засяга силно вече коментираните моменти и още ред други. Всеки рецензент би бил в ситуация на недостатъчност да оцени и дори да спомене със заслужен респект онези ценни неща, които Георги Герджиков е постигнал тук.

Като мащабен и амбициозен, морално и интелектуално ангажиран проект, показващ много голяма ерудиция, макар и стилизирана и неизбежно схематизирана, тази дисертация е феномен и заслужава подкрепа. Наистина, могат да се посочат и цял ред други философски трудове дори на същите автори, които размиват позициите. За мен най-важно не е онова, което в разпръснатите бележки е написал Бениамин или пък Ницше, а онова, което е сега и предстои. Цитирам:

“Проблемът не е, че хибридизацията с машините ще ни направи изкуствени – и че това ни ужасява. Напротив, в много отношения ние вече сме изкуствени; в хода на човешката история създаваме все повече начини да бъдем изкуствени и досега винаги сме свиквали с тях. Действителният проблем е, че хибридизацията с машините ще отключи твърде много варианти за това какво да бъде(м) отгук-нататък, а настоящата епоха не предлага критерии, кой от тези варианти да изберем. Това е, което ни ужасява. Изправени сме пред поредица от избори, какво да е бъдещето, и поне на пръв поглед няма никакво значение кои възможности ще изберем. Ако впоследствие се окаже, че сме избрали погрешната възможност, това би било ужасно. А ако се окаже, че не е имало погрешна възможност – че възможностите са толкова отдалечени от традиционните човешки тревоги и съображения, че изборът е бил без значение от човешка гледна точка – това би било може би още по-ужасно. **Ако всички възможности, между които ще избираме, оставят в миналото нещата, които сме искали да поправим чрез изборите за бъдещето: болести, остаряване, обиди, изтезания, несправедливост – ако тези въпроси загубят значението си; ако това, в което сме се превърнали, няма общо с тях – ето това в момента ни ужасява.** Не искаме нещата, срещу които сме се борили, за които поколенията преди нас са страдали и са давали живота си, да загубят значението си. Проблемът не е дали ще бъдем (по-)изкуствени; проблемът е дали ще загубим усета за нередностите, в които досега сме се чувствали въввлечени. Проблемът е паметта. Проблемът е страданието. Проблемът е

желанието. Тях не искаме да загубим – не и докато все още помним, все още страдаме, все още желаем.” (Дисертация, 217).

Това е едно от местата в дисертацията, които за мен са **ключови и важни не просто за анализа на светогледите, а за анализ и осмисляне на съвременната ситуация**. Не съм съгласен, че би било ужасно, ако един ден проблемите, с които се борим: депресия, болести, кратък живот, невежество, несправедливост – се окажат зад гърба ни. Те едва ли и ще се окажат един ден зад гърба на което и да е същество, което би ни наследило. Идеите на постхуманизма имат постмодерни корени, но идеите на **транс-хуманизма** са доста различни и се коренят в един **повърхностен прогресизъм относно генното инженерство и изкуствения интелект**. Реалните постижения на науката и технологията в тази сфера са решаващи, а те са **твърде скромни и изглежда се натъкваме на непреодолими граници**. От друга страна, ако станем силно различни след 200 години, едва ли ще си даваме сметка за този страх.

Това не е критика, а зов за трезвост и реализъм в осмислянето на науките, технологиите и моралните дилеми. Не вярвам, че науката и технологията ще променят коренно човешката ситуация. Но практически важно е да вникваме в тези неща с четене на адекватни текстове отвътре, например от молекулярната генетика. В тези научни текстове не се виждат реалистични перспективи за премахване на болестите, а за скромното им ограничаване.

А несправедливостта е наистина дълбоко вкоренена в нашия живот, но това е защото имаме нагласа за справедливост, мит за справедливост, възпитание за такава. За мен тя е достатъчно отблъскваща, за да се страхувам, че един ден ще изчезне. Що се отнася до товау че „няма нищо невинно, защото всяко същество се бори за да оцелее и оказва насилие

„Един от окончателните и особено травматични изводи, до които води продължителното разوماгьосване, е отрицанието на всякаква възможност в материалната действителност да съществува абсолютна невинност. Всичко, което се е появило и успяло да се съхрани поне за известно време, се съхранява, като устоява на насилието, което средата упражнява върху него, и на свой ред упражнява някакво насилие над нея, зависещо от видовете власт, с които разполага. С други думи, няма как нещо да е напълно невинно, т.е. лишено от власт да упражнява каквото и да е насилие, и да успее да се съхрани. За да

съществува изобщо, всяко същество трябва да има някаква власт да упражнява насилие и да се утвърждава за сметка на средата си.“ (Дисертация, с. 187)

Това е страхотна тема, и все пак „насилие“ е твърде насилена термин тук. Едно растение живее благодарение на минералите, водата, въглеродния двуокис и слънчевата светлина. Едва ли за него е приложим термина „насилие“. И изобщо, абсолютни неща няма или не са определими.

Георги заслужава поздравление за огромния кураж и огромната свършена работа, за да потвърди и реализира смелия си проект: схематизиране на разпръснатата съвременна философия в няколко убедително формулирани направления. Не мога да не изтъкна скептицизмът, който идва от ангажимента към истината. Търсенето на истината, според Георги, остава единственото ни оправдание... „Проблемът е, че „истината“ в онтологичен план все повече попада в компетенциите на природните науки, които не само откриват експериментално „как стоят нещата“ в различни сфери на съществуващото, но са способни да потвърдят валидността на откритията си чрез повторни опити и успешни предвиждания. Как точно хуманитаристиката допринася към този напредък не е особено ясно.“ (262)

Тук има огромно богатство и заряд от проблеми и постановки и картината на западната философия от последните близо два века е забележителна. Дори да не е нарисувана така, както би я нарисувал един аналитичен философ, или философ на науката, тя е толкова толерантна, позитивна и плуралистична, лишена от догматизъм, нетолерантност и агресия, че едва ли би събудила протест, неприемане и негативна оценка.

И да изтъкна другото положително качество: Работата е съвременна в най-добрия смисъл на думата, връх актуална и като нови текстове, и като съвременни и бъдещи проблеми.

И третото: опитът да се изкаже съвременната ситуация на човека в нашата цивилизация и възможните изходи:

“Да обобщим: бруталността на човешкия свят причинява болка – срв. казаното в предишни глави за все по-неизбежния песимизъм. За да избегне тази болка индивидът може

да се подчини на институциите; да се насочи към сферата на духа (на културата); или да гледа действителността, в която живее, през маските на циничното позитивно мислене, на грижата за нарцистичния аз и на пропитите с пропаганда безкрайни масиви от информация – т.е. да закърпва незавършеното си тяло със самозатвореността на своята субектност. Това са трите варианта за психическо оцеляване и функциониране в разомагьосания свят: сливане с институциите, сливане с културата, грижа за тялото.” (Дисертация, 316)

Това свидетелства за дълбоко ценностната мотивация на този труд, което също заслужава уважение и admiration. Дори да не е изчерпателна и точна, това е загрижена и отговорна позиция, открита за обсъждане и критика. Дисертацията е зов за важен разговор. Пожелавам на автора да продължи с този тип мотивация, с този тип загрижено изследване и най-вече отвореност и съвременност. Поздравления и за научния ръководител доц. Здравко Попов.

Предлагам на колегите от научното жури да присъдят единогласно образователно-научната степен Доктор на Георги Анастасов Герджиков.

Проф. С. Герджиков

17.01.2019